

فرش، هنری به قدمت تاریخ

• مسعود جوادیان
• تصویرگر: میثم موسوی

شما فرش ماشینی در منزل دارید یا دست باف؟ از مواد مصنوعی بافته شده است یا از پشم و ابریشم؟ فرش کدام شهر است؟ تهران؟ تبریز؟ کاشان؟ اصفهان؟ یا اراک؟ طرح و نقشه‌ی آن چگونه است؟ شاید از این سؤال‌ها تعجب کردید و پاسخ آن‌ها را نمی‌دانید. امروزه کارخانه‌های بزرگی برای تهیه و تولید فرش وجود دارند. اما در گذشته این کارخانه‌ها وجود نداشتند و قالی بافی با دست و ابزارهای ساده انجام می‌شد. در آن زمان، پشم گوسفند را می‌چیدند، می‌شستند، و از آن، نخ درست می‌کردند. سپس نخ‌ها را رنگ می‌کردند. رنگ‌هایی که از گیاهان و پوست میوه‌هایی مثل انار و گردو و یا زعفران و زردچوبه و غیره به دست می‌آمدند. سپس در مقابل چارچوبه‌ای به نام دار قالی می‌نشستند. اول نخ را به صورت عمودی، از بالا به پایین به دار قالی می‌بستند و بعد نخ‌های دیگر را به صورت افقی از لابه‌لای آن رد می‌کردند و بعد گره می‌زدند.

❀ قالی پازیریک

در ایران قالی بافی از چه زمانی شروع شد؟ صد سال پیش؟ دویست سال پیش؟ یا بیش‌تر؟ حدود هفتاد سال پیش، در سیبری روسیه، در منطقه‌ای به نام پازیریک، یک قالی قدیمی از زیر یخ‌ها کشف شد. بررسی‌های دانشمندان نشان داد که آن قالی، ایرانی و مربوط به دوره‌ی هخامنشی است! البته عمر قالی بافی از این هم بیش‌تر است.

❀ جهانی شدن فرش ایران

قالی بافی در ایران، با گذشت زمان گسترش پیدا کرد و متنوع‌تر شد. حاکمان و فرمان‌روایان برای تزیین قصرهای خود، سفارش بافت فرش‌های بزرگی می‌دادند و یا فرش‌های زیبا و گران‌قیمت را به سایر حاکمان و یا مقبره‌ی امامان و بزرگان دینی اهدا می‌کردند. مردم نیز برای خانه‌هایشان فرش تهیه می‌کردند. از بازرگانان گرفته تا مغازه‌داران و کشاورزان و غیره. عشایر نیز که دائم در حال کوچ بودند، قالی‌های مخصوص خود را می‌بافتند. اغلب کارهای قالی بافی را دختران و زنان انجام می‌دادند. قالی ایران در دوره‌ی صفویان شهرتی جهانی یافت؛ یعنی حدود پانصد سال پیش. در این دوره، اروپایی‌ها بیش از پیش به ایران می‌آمدند و دیده‌ها و شنیده‌های خود را به اروپا منتقل می‌کردند. آن‌ها قالی‌های ایرانی را با خود به اروپا می‌بردند. از طرفی، شاهان صفوی کارگاه‌های بزرگ قالی بافی ایجاد نمودند تا از این راه، درآمد کسب کنند. در نتیجه، قالی بافی گسترش زیادی یافت.

در دوره‌های بعد، ایجاد نمایشگاه‌های فرش در کشورهای اروپایی به شناخته شدن فرش ایران کمک کرد. بازدیدکنندگان، فرش می‌خریدند و با اطلاعات مربوط به فرش را با هم در میان می‌گذاشتند. در نتیجه، برخی تاجران اروپایی علاقه‌مند می‌شدند که در ایران کارخانه‌های قالی بافی راه‌اندازی کنند.

فرش ایران در موزه‌های جهان

همان‌طور که می‌دانید، موزه‌های بزرگی در آسیا، آمریکا و کشورهای اروپایی وجود دارد. در این موزه‌ها، آثار تاریخی زیادی وجود دارند که اغلب مربوط به سایر کشورها هستند؛ آثاری چون سگه‌ها، ظرف‌ها، کتاب‌های قدیمی، و فرش‌ها. در این موزه‌ها صدها قالی کوچک و بزرگ وجود دارند که متعلق به ایران هستند. این قالی‌ها یا توسط تاجران اروپایی خریداری شده‌اند، و یا از زیارت‌گاه‌های بزرگان دینی به سرقت رفته‌اند. متخصصان فرش، با بررسی این فرش‌ها به نکات زیادی از فنّ قالی‌بافی پی برده‌اند و حاصل کارشان را به صورت مقاله و کتاب منتشر کرده‌اند. موزه‌ها با چنین آثار باستانی گران‌بهای درآمد زیادی کسب می‌کنند. نمایشگاه جالبی هم از فرش‌های ایرانی در موزه ملی فرش در تهران است. با این حال، هنوز هم فرش ایرانی، همچون یک قهرمان گمنام است.

